

Dr. Levent Gönenç¹
Merkez Direktörü

Hukuk Çalışmaları Merkezi

DAR BÖLGE SEÇİM SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Basına yansıyan haberlere göre, AK Parti'nin hukukçu kurmayları ve Cumhurbaşkanlığına bağlı hukukçular seçim sistemi üzerinde çalışmaya başlamışlar. Önerilecek yeni sistem, yine basına yansıyan haberlere göre, dar bölge seçim sistemi. Önümüzdeki günlerde muhtemelen siyasal gündemi meşgul edecek olan bu öneriyle ilgili bu aşamada şu tespitler yapılabilir:

Öncelikle “dar bölge seçim sistemi” nedir, onu kısaca açıklayalım. Seçim sistemleri, bir seçim çevresinden kaç milletvekili seçileceğine bağlı olarak “dar” ve “geniş” bölge olmak üzere ikiye ayrılır. Dar bölge seçim sisteminde, bir seçim çevresinden sadece bir milletvekili seçilirken, geniş bölge seçim sisteminde bir seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı iki veya daha fazladır. Kısacası dar bölgede seçmenler bir parti tarafından gösterilen veya bağımsız olarak seçimlere katılan adaylar arasından sadece birini seçip parlamentoya gönderirler.

---

¹ http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1279/Levent+Gonenc_+Dr.

Dar bölge sistemi iki şekilde tasarlanabilir: Birincisi, dar bölge “basit çoğunluk” usulüyle uygulanabilir. Bu durumda sonuç tek turda belirlendiği için bu sisteme “tek turlu dar bölge sistemi” de denir. Buna göre, bir seçim çevresinde en çok oyu alan aday seçilmiş olur. Bir örnek verelim: X seçim çevresinde, 100.000 geçerli oy kullanılmış, seçimde üç parti (A, B, C) yarışmış ve A: 40.000, B: 35.000 ve C: 25.000 oy almıştır.

X Seçim Çevresi		
100.000 geçerli oy		
A	B	C
40.000	35.000	25.000

Bu tabloya göre, basit çoğunluk usulü uygulandığında, X seçim çevresinde seçimi “en çok oy” alan A Partisi kazanacak ve onun adayı milletvekili seçilmiş olacaktır.

İkincisi, dar bölge “salt çoğunluk” usulüyle uygulanabilir. Bu durumda bir seçim çevresinde seçimi kazanabilmek için o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların “%50 + 1”ini almak gerekir. Yukarıdaki örneğe dönecek olursak, X seçim çevresinde seçimi kazanmak için bir partinin en az 50.001 oy alması şarttır. Örnekte hiçbir parti bu sayıya ulaşamamıştır. Bu durumda, ikinci tura geçilir ve ikinci turda en çok oyu alan partinin adayı milletvekili seçilmiş olur. Bu tasarımda sonuç iki turda belirlendiği için buna “iki turlu dar bölge sistemi” de denir.

İki turlu dar bölge sistemi, ikinci turda basit çoğunluk arandığı için, tek turlu dar bölge sistemine benzer sonuçlar verebilir. Bununla birlikte iki turlu sistem, tek turlu sistemden şu noktada ayrılır: Birinci turda hiçbir seçmen grubunun desteklediği aday veya parti yeterli çoğunluğa ulaşamamıştır. Bu durumda, seçmenler ikinci turda tercihlerini gözden geçirebilir ve kendilerine daha yakın gördükleri aday lehine, ilk turda oy verdikleri adaydan vazgeçebilirler. Bu sayede oylar genellikle iki veya üç büyük partide toplanır ve parlamentoda sağlam ve istikrarlı bir çoğunluk ortaya çıkar.

İster tek turlu, ister iki turlu uygulansın, dar bölge sisteminin bu niteliği, yani parlamentoda sağlam ve istikrarlı bir çoğunluk oluşturma kapasitesi sistemin sağlayacağı en önemli avantajlardan biri olarak gösterilir. Bu nokta özellikle parlamenter sistem açısından büyük önem taşımaktadır. Parlamenter sistemde yürütme organı, yani hükümet, parlamentonun içinden çıktığı ve parlamento çoğunluğuna dayandığı için parlamentoda sağlam ve istikrarlı bir çoğunluğun bulunması hükümetin de sağlam ve istikrarlı olması anlamına gelecektir.

Tam bu noktada, şu soruyu sormamız gerekir: Acaba dar bölge sisteminin bu niteliği Türkiye'deki mevcut anayasal düzenlemeler karşısında gerçekten bir avantaj olarak değerlendirilebilir mi? Bu soruyu cevap ararken 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylamasında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin özelliklerini de göz önüne almamız yerinde olur. Şöyle ki; bilindiği gibi yeni kabul edilen sistemle bakanlar kurulunun varlığına son verilmiş ve tüm yürütme yetkileri ve teşkilatı Cumhurbaşkanlığı bünyesinde toplanmıştır. Bununla bağlantılı olarak yeni sistemde Cumhurbaşkanının, halihazırda olduğu gibi, halk tarafından seçilmesi ve TBMM'ye karşı siyaseten sorumsuz olması esası benimsenmiştir. Bu anayasal düzenlemelerin konumuz açısından anlamı şudur: Cumhurbaşkanlığı sisteminde yürütme organı, yani hükümet, deyim yerindeyse, artık sandıktan kurulacaktır. Yani hükümet TBMM'nin içinden çıkmayacak ve göreve başlamak ve görevde kalmak için TBMM'nin güvenine ve desteğine ihtiyaç duymayacaktır. Bu durumda dar bölge sisteminin en önemli avantajlarından biri olarak gösterilen parlamentoda sağlam ve istikrarlı çoğunluklar oluşturma kapasitesinin hükümet sisteminin işleyişi açısından bir önemi kalmamaktadır.

Dar bölge sistemini savunanlara göre sistemin faydaları parlamentoda sağlam ve istikrarlı çoğunluklar oluşturma kapasitesiyle sınırlı değildir: Dar bölge sisteminde tek bir aday seçildiği için seçmenler adayları daha yakından tanıma ve buna göre bir değerlendirme yapma imkanına sahiptirler. Siyasal partiler de, bu durumu göz önüne alarak, o bölgede tanınan ve sevilen kişileri aday gösterirler. Tüm bunlar seçmen ile milletvekili arasında daha sıkı bir bağın kurulması anlamına gelir.

Bu sistem gerçekten milletvekilleri ile seçmenler arasında daha sıkı bir bağın kurulmasına hizmet edebilir. Bununla birlikte feodal bağların güçlü olduğu toplumlarda, belli bir bölgede nüfuz sahibi olan kişiler siyasal partiler tarafından aday gösterilebilir ve bu adaylar nüfuzlarını seçilmek için kullanabilirler. Bu anlamda; aşiretlerin, cemaatlerin, ağaların, beylerin olduğu bir coğrafyada bu sistemin ne kadar sağlıklı sonuçlar doğuracağı, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konudur. Öte yandan, belli bir bölgede bölge halkı üzerinde güç ve etki sahibi olan bir adayın seçilebilmek için literatürde "oy satın alma" (*vote buying*) adı verilen ve seçmenlere oyları karşılığında çıkar sağlanması anlamına gelen bir takım yollara başvurusu da söz konusu olabilir. Türkiye için dar bölge sistemini önerirken demokratik ilkelerle bağdaşmayan ve birçok ülkede hukuka aykırı sayılan bu yola kolaylıkla sapılabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmamız gerekir. Sadece Suriyeli mülteci/vatandaşların buldukları bölgelerde ortaya çıkabilecek tabloyu tahayyül etmek dahi sistemin bu bağlamda yaratabileceği sıkıntıları görmek açısından yeterli olacaktır.

Literatürde dar bölge sistemini savunanlar kadar eleştirenler de bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için şu kaynağa bakılabilir: *Seçimden Koalisyonla Siyasal Karar Alma* (F. Aleskerov, H. Ersel, Y. Sabuncu, YKY, 1999). Konuyla ilgili çalışmalarda, diğer başka bazı olumsuzlukları yanında, dar bölge sisteminin “adaletli” bir sistem olmadığı ifade edilir. Bu sistemde bir siyasal partinin, parlamentoda, aldığı oy oranının çok üzerinde sandalye elde etmesi söz konusu olabilir. Yukarıdaki örneğimize dönecek olursak, X seçim çevresinde sistem tek turlu uygulandığında, seçimi kaybeden B ve C partisinin oylarının toplamı, seçimi kazanan A partisinin oylarından fazla olacaktır. Bu sonuçların tüm seçim çevrelerinde veya seçim çevrelerinin çoğunluğunda tekrarlandığı varsayıldığında, muhalefeti oluşturan B ve C partilerinin aldıkları toplam oy miktarından daha az oy almış olmasına rağmen, A partisi parlamentoda çoğunluğu elde edecektir. Sistemin iki turlu uygulanması durumunda da bu “adaletsiz” sonuç çok fazla değişmeyecektir.

Dar bölge sisteminin doğasında var olan bu sakıncalar yanında, Türkiye’nin bugünkü siyasal coğrafyası göz önüne alındığında, bu sistemin yarardan çok zarar getirebileceği de söylenebilir. Bugün seçim yapıldığını ve 16 Nisan 2016 halkoylamasındaki tablonun küçük farklarla tekrarlandığını varsayalım. Dar bölge sistemi uygulandığı taktirde, literatürde “iktidar temerküzü” (*power concentration*) ismi verilen durum ortaya çıkacak ve Cumhurbaşkanının başında bulunduğu parti TBMM’de de “ezici bir çoğunluğa” sahip olacaktır. Bu durumda, yukarıda ifade ettiğim gibi, muhalefetin oyları iktidardan fazla olsa bile, TBMM’de kazandığı sandalye sayısı temsil gücünün çok altında kalacaktır. Böylece, zaten Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile yürütme organı karşısında denetleyici ve dengeleyici bir unsur olmaktan büyük ölçüde çıkmış olan TBMM tamamen bir siyasal partinin ve onun liderinin kontrolüne girecektir. Aksi senaryo gerçekleştiğinde, yani şu andaki muhalefet TBMM’de ezici bir çoğunluk elde ettiğinde, bu kez her ikisi de meşruiyetini halkın seçiminden alan yasama ve yürütme organları arasında ciddi kriz ve çatışmalar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Nihayetinde her iki senaryo da bugüne göre çok daha bölünmüş ve kamplaşmış bir siyasal coğrafyanın ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Tam bu noktada, dar bölge sistemiyle ilgili çok önemli bir başka sakıncaya değinmemiz gerekir: Bu sistem kolaylıkla yukarıdaki senaryolardan iktidar lehine olanın gerçekleşmesini temin edecek şekilde tasarlanabilir. Nasıl mı? Seçim çevrelerinin sınırlarını değiştirerek. Dar bölge sistemindeki seçim çevrelerinin sınırları örneğin iktidar partisini destekleyenlerin ağırlıklı olarak yer aldığı bölgeler göz önüne alınarak çizilecek olursa, her seçim çevresinden seçilecek tek milletvekilinin o partiden olması büyük ölçüde garanti altına alınmış olur. Bu sakıncayı önlemek için, örneğin bu sistemin çok uzun zamandan beri uygulanmakta olduğu İngiltere’de, bu iş için bağımsız ve tarafsız bir “Sınır Komisyonu” (*Boundary Commission*)

oluşturulmuş ve seçimler bugüne kadar bu Komisyon'un belirlediği esaslara göre yapılmıştır. Türkiye için bu sistem önerilirken bu noktanın hassasiyetle değerlendirilmesi gerekir.

Son olarak dar bölge sisteminin Anayasa'nın 80. maddesiyle çelişebileceğine de işaret edelim. Bu maddeye göre: "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler." Oysa yukarıda işaret ettiğimiz gibi, dar bölge sistemi seçmen ve milletvekilleri arasında sıkı bir bağ kurulması esasına dayanır ve her bir milletvekili belli bir bölgenin ve seçmen kitlesinin tek temsilcisi olarak parlamentoya girer.

Sonuçta, Türkiye için yepyeni bir seçim sistemi önermek yerine öncelikle mevcut sistem içerisinde temsil ve adaleti en iyi şekilde sağlayacak ve TBMM'yi yeniden yürütme organı karşısında denetleyici ve dengeleyici bir unsur haline getirebilecek değişiklikler üzerinde düşünmek daha isabetli olur. Bu bağlamda ortaya konan görüş ve önerilerin değerlendirilmesi bir başka politika notunun konusudur.